34.

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA
DE
VENENIS
EORVMQVE DIVERSO AGENDI MODO,

QVAM

AVSPICE DEO PROPITIO

EX AVCTORITATE GRATIOSAE FACVLTATIS MEDICAE

PRAESIDE

DOMINO

D. ANDREA ELIA BVCHNERO,

SACRI ROMANI IMPERII NOBILI,
POTENTISSIMO PRVSSORVM REGI A CONSILIIS SANCTIORIBVS,
MEDICINAE ET PHILOSOPHIAE NATVRALIS PROFESS. PVBL. ORDIN,
IMPERIALIS ACADEMIAE NATVR. CVRIOSOR. PRAESIDE
ET COMITE PALATINO CAESAREO,

PRO GRADV DOCTORIS

SVMMISQVE IN MEDICINA HONORIBVS ET PRIVILEGIIS
DOCTORALIBVS LEGITIME OBTINENDIS,

AD D. XIX. NOVEMBR. A. S. R. MDCCXLVI.

HORIS ANTE-ET POMERIDIANIS

PVBLICE DEFENDET

AVCTOR

JOANNES CHRISTIANVS FRIDERICVS PERTSCH,

COBVRGENSIS.

HALAE MAGDEBVRGICAE,

Typis IOANNIS CHRISTIANI HILLIGERI, Acad. Typogr.

SERENISSIMO PRINCIPI AC DOMINO

DOMINO

FRANCISCO JOSIAE

DVCI SAXONIAE,

JVLIACI, CLIVIAE, MONTIVM, ANGARIAE ET WESTPHALIAE, LANDGRAVIO THVRINGIAE, MARCHIONI MISNIAE, PRINCIPALI DIGNITATE COMITI HENNEBERGIAE, COMITI MARCAE ET RAVENSBERGIAE ITEMQVE DYNASTAE RAVENSTEINII,

RELIQVA,

ORDINIS EQVESTRIS POLONICI AQVILAE MAIORIS CANDIDAE EQVITI.

PRINCIPI AC DOMINO MEO CLEMENISSIMO.

SERENISSIME PRINCEPS, DOMINE CLEMENTISSIME.

Nimium quamuis temerarius videar, PRINCEPS INDVLGENTISSIME, qui TIBI diſſertationem meam inauguralem publice inſcribere mihi ſumſerim; attamen TVA, DVX SERENISSIME, clementia, quae ſingularis omnino conſpicitur, atque ore gratiſſimo ab omnibus celebratur, ſpem haud dubiam mihi concipere ſinit, fore, vt

hasce ſtudiorum meorum primitias Nomini TVO Sereniſſimo humillime dedicatas ac conſecratas benigniſſime excipias. Equidem plurimos eſſe exiſtimo, qui me vel ex eo quam maxime reprehendendum eſſe exiſtimabunt, quod labor ille exiguus ſplendori TVO minime reſpondeat, ingeniique vires laudes TVAS, vt decet, celebrandi, mihi haud ſufficiant. Adductus nihilo minus Clementia TVA, PRINCEPS SERENISSIME, qua inprimis auum patremque meum es complexus, ante pedes TVOS hoc deuotiſſimi animi documentum deponere ſubmiſſiſſime volui. Tantis enim beneficiis illos accumulaſti, vt TIBI, PRINCEPS CLEMENTISSIME, per me gratias, quas poſſum humillimas, agere e cineribus quaſi iubere

vide-

videantur. Accipe igitur ſerena fronte PRINCEPS CLEMENTISSIME, qualescunque has ſtudiorum meorum primitias, illudque gratiſſimi animi pignus deuotiſſimum. Quod reliquum eſt, me TVAE Clementiae TVAEque Tutelae iterum iterumque demiſſiſſime commendo, precibus his ardentiſſimis adiectis, vt Deus Ter optimus maximus TE, PRINCIPEM MEVM CLEMENTISSIMVM, qui omnium plane virtutum ſpectatiſſimum exhibes exemplum, omnibus bonis, quae TE TVVMque regimen, felici admodum auſpicio ſusceptum, beatiſſimum reddunt, cumulet, cumulatum ornet, ornatum ad ſeros vsque annos conſeruet, vt cum incomparabilis exempli coniuge TVA, DVCE mea SERENISSIMA atque CLEMENTISSIMA, quam diu-

tiſſi-

tiſſime TIBI ſubditos regas atque protegas feliciter. Idemque illud Numen ſupremum Sereniſſimam Principum propaginem per longum ſeculorum ordinem florere quam benigniſſime iubeat. Hoc animi mei adfectu ardentiſſimo omnem vitam meam conſumam, ad eius vsque finem permanſurus

SERENISSIME PRINCEPS,
DOMINE CLEMENTISSIME,

SERENITATIS TVAE

Halae Magdeb.
die XIX. Nouembris
MDCCXLVI.

ſubiectiſſimus & deuotiſſimus ſeruus

JOANNES CHRISTIANVS FRIDERICVS
PERTSCH.

§. I.

Venena sunt *corpora, quae vel interne sumta, vel externe adplicata, vi sua propria talem partium ad vitam necessariarum destructionem inducunt, quam mors sequitur.*

§. II.

Cum venena partes ad vitam necessarias destruant (§. I.), ad vitam autem conseruandam non solum fluidum M. S. decenter constitutum, sed etiam vasa, in quibus vehitur, necessario requirantur, hinc venena agere debent vel in *fluida*, vel in *solida*, vel in *vtraque simul.*

§. III.

In *solida* agere venena possunt, vasa corrodendo, ipsaque coarctando ac spasmos inducendo: In *fluida* vero suam exserere possunt actiuitatem venena, quatenus massam sanguineam vel soluunt nimis quam par est, vel eandem coagulant, vel etiam inspissant

maiori gradu. Ad ea denique venena, quae tam in *solida*, quam *fluida simul* agunt, referri debent, quae horum quaedam simul efficiunt.

§. IV.

Venena in solida agere posse corrodendo vasa, dictum est (§. III.). Corrosiua vero interne sumta non aliter agunt, quam ipsa illa externe adplicata, nimirum ita, vt sale suo maxime concentrato fibras resoluant, hinc inflammationem ac vnitatis solutionem inducant, sique vasa fluidum vehentia contingant, vi sua corrosiua extrauasationem fluidi in ipsis contenti producant. Corrosionem autem a salibus concentratis dependere vel ex hoc videre possumus, quod scilicet non omnia salia corrodant, hinc concludendum est, quod omnino salia corrosiua a reliquis salibus differre debeant, quae differentia, teste experientia, in concentratione est quaerenda. Triplici enim modo tantum salia vim suam exserere possunt, nimirum 1) ex *grauitate* sua *specifica*, qua corpori nostro adhaerere possunt, 2) *acrimonia* sua, ac 3) denique ex *concentratione*. A primo & secundo modo, quo salia vim suam exercent, corrosionem haud produci posse, vel ex hoc adparet, quod, licet salia sumantur, quae ex grauitate sua specifica corpori nostro adhaerere & in illud penetrare valent, acrimonia quoque omnibus salibus propria sint praedita, minime tamen tanta vi agant, vt inde corrosio sequatur, nisi sint simul maxime concentrata. Ex hoc euidentissime adparet, quod corrosiua tantum agant, quatenus sunt concentrata.

§. V.

§. V.

Indicato iam modo agendi corrosiuorum, videamus quoque, quommodo coarctantia ac spasmos inducentia (§. III.) in solidas nostri corporis partes vim suam exerceant. Coarctationem vero vasorum ac spasmos quoque a salibus produci posse scimus, ab illis tamen, quae corrosionem inducere valent, gradu actionis eadem differunt, ita quidem, vt minus sint concentrata corrosiuis, hinc non solutionem vnitatis producant, sed tantum acrimonia sua stimulando, fibris solidis nostri corporis adplicata, earum motum contractorium vitalem augeant. Ad haecce stimulantia autem, teste celeberrimo BOERHAAVIO, requiritur, vt sint 1) tenuia ac subtilia, quo in vascula possint penetrare minutissima eorumque poris minutissimis se insinuare, 2) vt sint acriora & 3) vt sint adeo tenacia, vt loco, cui adplicata sunt, diu inhaereant.

§. VI.

Non vero solum a salibus stimulantibus vasorum coarctatio fieri potest, sed & adhuc alius superest modus, qui in eo consistit, vt auferatur istud, quod fibrae naturaliter ad contractionem nitenti resistit. Scimus enim, quod fibrae nostri corporis ex vitalitate sese semper contrahere nitantur & actu se contraherent, nisi quid resisteret; id autem quod fibrae contractioni in statu naturali resistit, est duplex, nimirum vel fluidum in vasis contentum, vel ipsa cohaesio partium fibrae, hinc vt duplici quoque modo contractio fibrae per remotionem resistentis promoueatur, necesse est.

§. VII.

Sic spasmos & coarctationem vasorum induci posse tam stimulando a salibus, quam auferendo istud, quod contractioni resistit, satis adparet (§. V. VI.); nunc autem adhuc videamus, quaenam caussas contractionis augeant. Referri huc possunt 1) omnia ea, quae fluidum contentum non nisi ad certum aliquem gradum expandunt; 2) coagulantia, quatenus fluidum ad transitum per vasa minima ineptum reddunt, vnde vis fluidi in vasorum maiorum parietes magis deriuatur, & in minoribus resistentia imminuitur; 3) denique frigida omnia, auferendo partes specifice leuiores calidas, vnde contractio fibrarum. Effectus vero contrahentium variant pro diuersitate caussarum contractionem promouentium.

§. VIII.

In fluida agere venena, vel soluendo M. S. vel eandem coagulando ac inspissando maiori in gradu, dictum est (§. II.). Resoluere vero est cohaesionem partium imminuere. Cum igitur in statu naturali M. S. minime sit nimis cohaerens, nec viscida, hinc venena *resoluendo* eandem ita agere debent, vt partes M. S. minus viscidas nec nimis cohaerentes adhuc magis diuidant, & earum cohaesionem magis quam par est imminuant, sicque qualitatem decentem mutent & statum inducant praeternaturalem.

§. IX.

Effectus resolutionis M. S. sunt, attenuatio nimia partium, secretio & excretio maior, expansio & motus

motus M. S. totius maior, interdum quoque praecipitatio partium ſolutarum, ſi nimirum cohaeſio ſeri minor praeſto eſt, ita vt partes grauiores ipſi commixtae ſuſtineri amplius non poſſint, ſed tanquam corpora grauiora fundum petant.

§. X.

His dictis reſoluentibus (§. VIII. IX.) prorſus contrario modo agunt M. S. *coagulantia* ac *inſpiſſantia* (§. III.). Sicuti enim ea M. S. cohaeſionem imminuunt, ita haec cohaeſionem fluidarum partium noſtri corporis reddunt maiorem. Duplici autem modo hoc fieri poteſt, nimirum 1) auferendo partes ſpecifice leuiores, 2) commiſcendo partes, vel α) ſpecifice grauiores, vel β) actu viſcidas, vel etiam γ) praecipitantes. Cum ergo ſpiſſitudo induci poſſit auferendo partes ſpecifice leuiores (n. 1.), ſciendum eſt, ſub his intelligi particulas igneas & aqueas, nec non cum ipſis coniunctas aëreas. Auferuntur vero hae partes leuiores, ſpeciatim igneae, per contigua corpora quaecunque frigida (ſecundum legem phyſicam, qua particulae igneae ſemper ex corpore calido tranſeunt in corpus minus calidum). Partes aqueae autem auferri poſſunt 1) per auctiorem calorem, 2) per motum corporis maiorem, 3) per defectum potus, & 4) denique per euacuationes quascunque ſeroſas, vt vomitum, purgationem, &c.

§. XI.

Partes ſpecifice grauiores commixtae (§. X. n. 2. α) M. Seam inſpiſſant triplici modo, I.) dum auferunt

partes fluxiles serosas, eo quod hae, tanquam specifice leuiores, in istarum penetrent poros; II.) dum eodem modo (n. 1. huius §.) auferunt salia, quae serum fundunt; III.) dum contactu immediato cum reliquis partibus cohaesio oritur maior.

§. XII.

Viscida M. Seae commixta (§. X. n. 2. β) inspissant, dum insinuando sese in interstitia fluidorum minorem cohaesionem reddunt maiorem.

§. XIII.

Speciem coagulantium quoque praestant praecipitantia (§. X. n. 2. γ), quatenus efficiunt, vt partes in sero solutae ac cum eodem cohaerentes, abeant ex suis interstitiis & tanquam partes sero specifice grauiores fundum petant. Quodsi hae partes praecipitantes acidae sunt, tunc non solum praecipitando coagulant, sed & sese vniendo cum salibus acribus alcalicis fundentibus, vlteriorem fusionem impediunt.

§. XIV.

Omnium iamiam dictorum inspissantium ac coagulantium (§. X-XIII.) effectus, sunt, resolutio partium difficilis, ineptitudo ad motum celeriorem ac maiorem per vasa minima, nec non secretionum & excretionum imminutio.

§. XV.

Quod eorum venenorum modum agendi attinet, quae tam in solida, quam fluida simul agunt (§. III.), ille cum dictis (§. IV-XIV.) coincidit, ita vt M. Seam

M. Seam coagulare, nec non vaſa ſimul corrodere, vel M. Seam reſoluere, partes ſolidas vero ſimul deſtruere valeant, &c. Vno verbo, ſub his intelligi poſſunt, quae dictorum quaedam ſimul efficiunt.

§. XVI.

Explicato generali modo agendi venenorum, conſideranda nunc veniunt quaedam ſpecialiora, quibus adplicatio ad dicta generalia fiat. Priusquam vero ad haec progredior, ſilentio praeterire non licet, quod venena quoque diuidantur in *lenta* & *fortiſſima*, pro ratione temporis, quo mortem inferunt.

§. XVII.

Fortiſſimum venenum dicitur, ſi mors ſtatim, vel intra breue tempus poſt aſſumtum illud, ſequitur. *Lentum* autem adpellatur venenum, ſi poſt aliquod temporis ſpatium demum vim ſuam exerit. Ad haec venenorum genera referri poſſunt ea, quae a Gallis dicuntur *les poudres de ſucceſſion*, de quibus refertur, quod ita poſſint praeparari, vt poſt longum, immo certum & determinatum quoddam temporis ſpatium, mortem demum inferant. Sic Dominam *de Briavilliers* ex tritis pulueriſatisque adamantis fragmentis & ſaturni ſaccharo huiusmodi venenum confeciſſe idque ſub titulo *le poudre de ſucceſſion* adſeruaſſe & propinaſſe, narratur. Huius quoque mentionem facit SPLEISSIVS, *adnotat. ad Rapati ſecret. med. chirurgic. cap. I.* quemadmodum etiam huc conferri meretur diſſertatio, *de Venenis terminatis & temporaneis, quae Galli les poudres de ſucceſſion vocant*, ſub Prae-

ſidio

sidio celeberr. Dn. D. STENZELII Wittebergae habita.

§. XVIII.

Venena vero aeque lenta, ac fortissima euadere, saltem ratione subiecti, cui exhibentur, & ratione doseos in qua praebentur, nec absolute talia dari, per se iam satis liquet. Cum enim deprehendamus, idem venenum, sub eadem dosi exhibitum, alteri plane nihil damni adferre, vel ad minimum non cito, sed demum post longum temporis spatium nocere, alterum vero statim interficere, vtique exinde concludere licebit, venena lenta ac fortissima respectu doseos & subiectorum tantum esse talia.

§. XIX.

Ex venenis, quibus nostris temporibus homines plerumque e vita tolluntur, primum locum tenet *arsenicum*, tanquam venenum innumeris lethalibus exemplis satis infamatum, quod non nisi corpus aliquod minerale est, ex Cobalto separatum & per sublimationem in peculiarem suam formam redactum.

§. XX.

Numerantur arsenici tres species, nimirum *album*, *citrinum* ac *rubrum*. Haec omnia sunt venena, sed perniciosissimum ac vulgarissimum est arsenicum *album*.

§. XXI.

De hoc arsenico speciatim notandum est, quod solitarie in crucibulo igni impositum in auras abeat, ac

odo-

odorem ſpargat alleaceum; cum alcali autem & pinguedine commixtum in regulum abeat & fixum quaſi reddatur.

§. XXII.

Commutatio huius arſenici in regulum ſufficienter teſtatur, quod ipſi inſit pars quaedam metallica. Regulus enim ſine metallo nec cogitari, nec exiſtere poteſt; cum vero ſine addito alio quodam metallo, ex ſola commixtione arſenici cum alcali & pinguedine, regulus confici poſſit, ſequitur inde, partem quandam metallicam cum arſenico commixtam fuiſſe & in eodem latitaſſe. Idem hoc quoque confirmat praeparatio arſenici artificialis, dum ex parte metallica quacunque & acido ſalis communis arſenicum confici poteſt. Metallum vero arſenico naturali commixtum, pro diuerſitate metallifodinarum, ex quibus obtinetur, diuerſimode conſtitutum reperiri, experientia docet.

§. XXIII.

Huic arſenico autem quoque ineſſe acidum ſalis communis, non ſolum praeparatio arſenici artificialis probat (§. XXII.), ſed & odor alleaceus (§. XXI.) ſatis confirmat: Nullum enim ſal odorem exhibet alleaceum, praeter acidum ſalis communis.

§. XXIV.

Sic ex ſyntheſi ac analyſi arſenici (§. XXII. XXIII.) videmus, quod ipſius partes conſtituentes ſint 1) pars quaedam metallica, 2) acidum ſalis communis.

§. XXV.

Cum autem ſalia acida, cum corpore grauiore coniuncta, euadant concentrata (vi experientiae), ac arſenicum ex ſale acido & metallo, vtpote corpore quam maxime graui, conſtet, minime mirandum eſt, quod ſit corpus ſalinum maxime concentratum, & quidem ita, vt ſal maxime concentratum vim ſuam exerat. Hinc arſenicum ad ea venena eſt referendum, quae inprimis agere corrodendo partes ſolidas diximus (§. IV.), licet negari non poſſit, quod in principio quoque ſale ſuo vaſa ſtimulare ſicque ſpasmos inducere poſſit, & idcirco iis quoque venenis adnumerari debeat, quae ſale ſuo noſtris partibus ſolidis ſpasmos inducendo agunt (§. V.).

§. XXVI.

Cum arſenici vis noxia maxime in concentratione ſalium ſit poſita & recondita (§. XXV.), hinc ipſius antidota erunt omnia ea, quae concentrationem ſalium impediunt illaque e noſtro corpore eliminare poſſunt, quo reſpectu optime huc referri poſſunt I.) diluentia aquea, quoniam non ſolum ſalia ipſa ſic diluuntur & deſinunt eſſe concentrata atque corroſiua, ſed & fibrae irritatae, ob emollitionem, ad ſpasmodicam conſtrictionem fiunt ineptae; II.) antidota quoque erunt, quae adhaerendo ſalibus nouum mixtum conſtituunt ſicque eorum actionem temperant, vti videmus hoc fieri poſſe in arſenico, aceto deſtillato correcto, quatenus hoc non ſolum tanquam acidum

dum salium alcalinorum actionem impedit, sed & parte sua crassiore, arsenico commixta, ipsius actionem temperat. Hoc enim a parte aceti destillati crassiore effici posse, demonstrat experimentum in *Annal. phys. med. Wratislauiens. Ann.* 1721. *Mens. Decemb. Class. IV. Artic.* 15. de virtute febrifuga arsenici albi, quam quidam eidem adfusione & euaporatione saepius reiterata aceti destillati conciliare, ac insimul vsum eius sic securiorem reddere volunt, de quo quidem non immerito dubitamus, licet id pluribus quoque adstruere conatus fuerit *Melchior* FRIDERICI, in Tr. de *virtute venenorum medica.* Interim nihil aliud hoc modo fieri solet, quam vt partes subtiliores aceti destillati in auras propellantur, crassiores vero remaneant & cum arsenico commisceantur, sicque corpus quoddam alteratum minus corrosiuum constituant. Denique III.) idem fere fieri potest, superficiem venenorum specifice leuiorem reddendo, id quod potissimum praestant sulphurea blanda, maxime oleosa & huius generis alia.

§. XXVII.

Quodsi venena tantum adhuc haereant in ventriculo, nec nimiam antea iam induxerint corrosionem, tunc optime conducunt vomitoria, sic enim simul ac semel e corpore remouentur. Vomitoria autem talia minime debent esse acria, ne adhuc magis corrosionem ac inflammationem inducant, sed tantum lenia, nauseam excitantia, e. g. aqua tepida dulcificata,

lac, olea, quae non modo vomitum absque ſtimulo & eroſione producere, ſed & ſalia ſimul diluere eorumque cauſticam virtutem infringere poſſunt.

§. XXVIII.

Cum arſenici modo agendi fere coincidit *mercurii ſublimati* itemque *praecipitati* agendi modus, qui potiſſimum emergunt, dum mercurii viui ſingulae partes ſalibus acidis circumdantur. Mirum omnino eſt, quod mercurius ſublimatus ac praecipitatus tanta vi in fibras noſtri corporis ſolidas agere queant, vt earum deſtructio ſequatur, adeoque tali ratione venena conſtituant, cum mercurius ob grauitatem ſuam ſpecificam maiorem in fibras noſtri corporis agere plane nequeat, & ſalia, tanquam fibris noſtri corporis ſpecifice leuiora, vel aequalia, agant quidem, non tanta tamen vi, experientia teſte, vt deſtructio ſequatur. Quodſi vero conſideramus 1) ſalia per adhaeſionem ad ſpecifice grauius, mercurium nempe, tantum concentrari, quantum poſſunt, hinc concentrata maiori vi agere; 2) actionem ex adhaeſione, ob maſſam particularum per mercurium auctam, fieri maiorem; 3) ipſam actionem fluidorum noſtri corporis commotorum in talem particulam, parieti vaſis adhaerentem, ob eandem maſſam auctam; 4) actionem vaſorum in eaſdem particulas (n. 2.) ex data ratione, adeoque ſimul reactiones ex hiſce cauſſis ortas creſcere pro ratione maſſae auctae, facile inde poterit vis inſignis mercurii ſublimati & praecipitati concipi ac dilucidari.

§. XXIX.

§. XXIX.

Sicuti mercurii ſublimati ac praecipitati modus agendi cum illo arſenici conuenit, ita & antidota erunt vna eademque, hinc eadem, quae indicata ſunt §. XXVI. & XXVII.

§. XXX.

Frigus quoque in venenorum numerum, & quidem eorum, quae in partes noſtri corporis ſolidas coarctando agunt (§. VI. VII.), referre haud dubito. Ex phyſicis enim conſtat, quod calor tranſeat ex quocunque corpore in quodcunque, quod ignem tanta quantitate relatiue non poſſidet, citius tamen & maiori copia ex corpore ſpecifice leuiori in grauius; vid. Illuſtr. HAMBERGERI, Praeceptoris mei omni pietatis cultu venerandi, *Elementa Phyſices.* Cum autem per tranſitum ignis ex noſtro corpore in corpora frigida id, quod fibris ad contractionem nitentibus reſiſtit, auferatur (§. VI. VII.), hinc neceſſario debet fieri contractio fibrarum neruearum; cumque vlterius totius noſtri corporis fibrae nerueae mutuum inter ſe habeant commercium, ita vt, ſi vna pars neruea vehementius contrahatur, reliquae ſtatim per conſenſum ſimul adficiantur, hinc mirandum non eſt, quod per frigus conſtrictiones ſpaſticae totius corporis induci poſſint, quod tranſpiratio ſalutaris impediatur, aluus quoque ſtricta reddatur, nec non vaſa vterina, ex quibus menſtrua ſuccedit excretio, reddantur arctiora, & alii ſanitati maxime infenſi effectus producantur. Eandem ob cauſſam frigus eo tem-

 pore,

pore, quo in morbis materia peccans per poros cutis eliminari debet, similiter veneni instar agit, id quod potissimum metuendum est, si in exanthematicis febribus eo tempore, quo miasma variolosum, morbillosum, aut purpuraceum, ad peripheriam deferri debet, aut iam delatum fuit, illud improuide admittitur. Cum autem ignis ex fluido M. Seae aeque ac ex partibus solidis in corpora frigida transire possit, hinc facile patet, quod frigus quoque ad ea venena sit referendum, quae fluida inspissant (§. X.). Nam per transitum ignis ex fluidis, priuantur haec partibus suis specifice leuioribus, ex quo cohaesio oritur maior ac M. Seae fluiditas imminuitur, eaque sic ad obstructiones inducendas aptior redditur (§. X. XIV.). Facile ergo sic patet, quod in visceribus, vbi vasa adsunt minima, vt liene, hepate, pulmonibus, a sanguine tardius progrediente, stagnationes ac infarctus fieri possint, vnde graues ac diuturnae passiones dein oriuntur, immo & polyporum generationes, qui magnos & fere insanabiles chronicos morbos demum post se trahunt. Conf. Illustr. b. m. HOFFMANNI *Medic. ration. system. Tom. II. Cap. X. §. VII. Schol. p.* 217.

§. XXXI.

Quoniam frigus agit constringendo vasa ac inspissando M. Seam (§. XXX.), hinc optime contra illud erunt adhibenda ea, quae fibras strictas relaxant, id quod commode externe per frictiones ac balnea tepida obtineri potest, quemadmodum etiam omnia ea hic prosunt, quae M. Seam coagulatam vel inspis-

satam

ſatam reſoluere valent, inprimis autem talia ſub forma infuſorum calidorum conducunt, quatenus non ſolum fluiditatem deficientem reſtituunt, ſed & humido ſuo calido vaſa nimium conſtricta relaxant.

§. XXXII.

Venenis quoque *fulmen* adnumerari debet, vtpote quod corpus noſtrum ita repente deſtruere valet, vt immediate mors ſequatur. Dependet autem hic ſumme noxius & deleterius eius effectus partim a particulis eius ſulphureis, partim vero a vehementi & repentino terrore, a quo ſolo interdum homines ſubito e viuis ſublatos fuiſſe, per experientiam conſtat, quemadmodum etiam eundem funeſtum effectum ſulphuris accenſi vapor pariter per ſe iam producere poteſt. Cum igitur fulmen copioſiſſimas ſecum ferat particulas ſulphureas, in motu conſtitutas, hinc facile patet, quod illud aeque, ac reliqui vapores ſulphurei, homines necare queat. Multiplici autem modo id efficere poteſt, dum nempe particulae aëris proxime ambientis per aliquot ad minimum momenta tanto gradu exinde incaleſcunt, vt nullas alias, ex corpore humano progredientes calidas particulas, in conſortium ſuum recipere queant, vnde reſpiratio maxime impeditur, eaque prorſus tandem ſufflaminata, mors ſequitur; vel dum per calorem fulminis aër expanditur, eiusque maior rarefactio inducitur, quae non ſolum ſimiliter ſuffocationem poſt ſe trahit, ſed & ipſa vaſa fluidumque in iis contentum nimium expandendo, facile rupturas & extrauaſationes, inprimis in

cere-

cerebro, producit, quas apoplexiae lethales dein excipiunt. Accedit vero tertius quoque modus, quo sulphur accensum acidum diffundit spiritum, fibras nostri corporis, hinc & pulmonum, repente ac valide constringentem, adeoque similiter suffocationem lethalem inferentem. Respectu huius modi agendi fulminis, merito illud quoque adnumerandum erit talibus venenis, quae agunt coarctando vasa. Praecipuum vero remedium, fulmine tactos ab instante morte adhuc defendendi, est remotio ex locis vaporibus sulphureis repletis; de reliquo ipsis, pro diuersitate symptomatum, aptis postea remediis est succurrendum.

§. XXXIII.

Ordo nunc me ducit ad ea venena, quae in fluida nostri corporis agunt, & quidem ex his primo considerandа veniunt, quae coagulum humoribus inducunt (§. XIII.), in quorum censum, praeter spiritus acidos concentratos, in paullo maiori dosi sumtos, inprimis *spiritus vini* referendus est, quatenus non solum acido suo coagulat, sed & tanquam fluidum sero specifice leuius, ipsius cohaesionem reddit minorem, vnde partes grauiores huic humori commixtae vlterius sustineri non possunt, sed a reliquis secedunt, & quia post praecipitationem inde succedentem sese contingunt, hinc fortius cohaerent, quam sub commixtione priori ac intimiori cum sero. Demonstrant etiam hoc morbi a nimia spiritus vini ingurgitatione inducti, quae non nisi humorum praeternaturalem coagulatio-

lationem, viſcerumque graues obſtructiones & ſcirrhos pro fundamento agnoſcunt.

§. XXXIV.

Huius generis venenorum antidota erunt 1) abſorbentia, vt lapid. cancror. conch. ppt. mat. perl. ppt. &c. quatenus acidum in ſua recipiunt interſtitia; 2) diaphoretica, quae cohæſionem maiorem imminuere ſimulque acidum illud noxium & coagulans euacuare valent, & tandem 3) ipſa etiam diluentia, debitam humoribus fluiditatem reſtituentia.

§. XXXV.

Corpora, quae minori gradu coagulum inducunt, ſub *inſpiſſantium* nomine veniunt. Ad haec referri poſſunt *fungi*, qui, partes ſuas viſcidas inſinuando in interſtitia M. Seae, cohaeſionem minorem augent maioremque reddunt (§. XII.).

§. XXXVI.

Diuiduntur fungi in *noxios*, ac *innoxios*. Noxios quod concernit, illi ſunt vel *per ſe*, vel *per accidens venenoſi*. Per ſe venenoſi ſunt & nocent, partim propter ſuam visciditatem ac tenacitatem, quam ventriculi menſtruum ſuperare nequit, vnde crudus viscidusque ſeparatur chylus, hacque ratione id efficiunt, quod §. praecedente iam dictum eſt; partim vero, dum ſale quodam acri cauſtico ventriculi ac inteſtinorum tunicam nerueam vellicando, ſpasmos excitant, & ſic ita nocent, prout §. V. indicauimus. Vid. Illuſtr. b. m.

HOFFMANNI *Med. ration. syst. Tom. II. part. II. cap. 9.*

§. XXXVII.

Per accidens venenosi dicuntur fungi, vel non rite parati, vel ab animalibus venenosis conspurcati, vel insectis eorumque ouulis atque excrementis infecti, vel denique copia nimia ingesti.

§. XXXVIII.

Non rite parantur fungi, si vel superfluum eorundem humidum non satis exprimatur, vel si non satis elixentur & aromatibus ac corrigentibus oleosis non emendentur, id quod potissimum ad rem culinariam spectat.

§. XXXIX.

Animalia venenosa, quae eosdem conspurcare valent, sunt v. g. bufones atri, qui in saltibus inprimis locisque vmbrosis ac humidioribus latent, quorum excrementis saepe fungis, alias innoxiis, venenosa qualitas adfricatur. Insecta, quae in fungis delitescunt, sunt vel teredines, vulgo Maden, vel scarabeorum varia genera, vel millepedes, &c. Maiori, quam decet, in quantitate si ingeruntur fungi, plus omnino nocent, quam cibi etiam optimi, nimia pariter in copia adsumti.

§. XL.

Symptomata, quae a veneno fungorum excitantur, sunt vomitus, diarrhoea, singultus, cardialgia,

animi

animi deliquium, praecordiorum ſuppreſſio, ſudor frigidus, tremor partium, aliaque plura, quae fuſius recenſent SENNERTVS in *Inſtitut. lib. IV. P. I. cap. 3.* & Illuſtr. b. m. HOFFMANNVS *Med. rat. ſyſt. Tom. II. Part. II. cap. 9.* §. 20.

§. XLI.

Vt autem de horum quoque antidotis pauca dicam, ſciendum eſt, quod his venenorum generibus ex ſuis fontibus ſit ſuccurrendum, & de his aeque ac omnibus venenis valeat, quod, ſi adhuc in ventriculo haereant, per vomitoria ſint remouenda, hac tamen ſub differentia, quod, ſi fungi non acres, ſed tantum viscedine ſua noxii fuerint, emetica acria exhiberi poſſint, e. g. tartarus emetic. rad. ipecacuanhae, oxymel ſquillit. &c. quia per haec materia viſcida ſimul ad euacuationem aptior redditur. Quodſi autem ad inteſtina iam tranſiiſſe venenum videatur, vel vomitus excitari haud poſſit, tunc laxantia, oleoſa, mucilaginoſa & ſalina exhiberi, nec minus clyſteres abſtergentes adplicari poſſunt. Vbi vero materia venenoſa iam delata eſt ad maſſam ſanguineam, tunc reſpiciamus, num viscedine ſua, vel acrimonia, noxam quandam inferre poſſit; ſi prius fuerit, nocet inſpiſſando M. Seam, adeoque ea erunt antidota, quae cohaeſionem maiorem imminuunt, vt diaphoretica cum ſufficiente humido diluente iuncta, nec non incidentia & reſoluentia; ſi autem acrimonia ſua M. Seae obeſt, tunc adhiberi poſſunt, praeter dicta diaphoretica, etiam medicamenta abſorbentia & gelatinoſa, quae particulas acres in ſua recipiunt interſtitia.

§. XLII.

Ad hanc venenorum classem, quae nempe inspissando agunt, multi quoque referunt *Opium*, dum narcoticorum modum agendi consistere in *inspissatione* autumant, quorum tamen vim alii ponunt in maiori *resolutione*. Placet igitur prius inquirere in veritatem vtriusque huius sententiae, & argumenta pro earum confirmatione adducta probe ponderare, antequam ad vnam ex illis accedam.

§. XLIII.

Illi, qui Opio vim *inspissantem* tribuunt, eo potissimum nituntur fundamento, quod somnus proprie consistat in defectu spirituum, cumque hypnotica somnum producant, hinc ea esse talia medicamenta autumant, quae spiritus imminuunt, & cum porro narcotica ab hypnoticis tantum gradu differant, hinc concludunt, narcotica esse talia corpora, quae spiritus maiori in gradu imminuunt, ita vt inde stupor fiat. Postea vero sibi concipiunt, hanc spirituum imminutionem tantum fieri posse inspissando M. Seam, & quidem ab opio ita, vt sulphure suo partes serosas M. Seae viscidiores reddat hincque spirituum secretionem impediat.

§. XLIV.

Quando vero perpendimus, quod spirituum imminutio non solum ab inspissantibus inducatur, sed & adhuc aliae caussae concurrere queant, quae

M. Seam

M.Seam ita alterare valent,vt ſecretio ſpirituum imminuta eueniat, vtique tunc colligere exinde licebit, vim narcoticam opii minime ſe exerere inſpiſſando M. Seam. Si enim a ſulphureis opii partibus ſpiſſitudo M. Seae induceretur, omnia interſtitia M. Seae in noſtro corpore deberent expleri partibus iſtis; cum autem ad hoc efficiendum magna copia partium talium requiratur, opium vero in exigua quantitate narcoſin inducat, facile inde patet, quod inſpiſſans effectus ab eo produci haud queat, inprimis cum inſuper conſtet, quod in genere ſulphur magis reſolutorium, quam inſpiſſantem exerat effectum. Accedit autem porro & hoc, quod opium conſiſtat ſimul ex parte reſinoſa, ſaponacea, fixiori ac gummoſa, quae ſingulae quidem ſtimulando, minime vero inſpiſſando agere poſſunt. Conſtat etiam vlterius, quod opium per coctionem, vel ignem, ita praeparari poſſit, vt eiusdem vis narcotica infringatur & fere abigatur, ſicque admodum ſecurum illud conſtituat remedium, cui narcotica qualitas facile iterum per fermentationem reſtitui poteſt: Iam vero mediante coctione vel igne nihil aliud impetratur, quam vt partes volatiliores & ſubtiliores in auram abeant, quae vero per fermentationem dein iterum reſtituuntur; hinc merito inde coniicere licet, his ſubtilioribus partibus vim narcoticam potiſſimum eſſe tribuendam. Si autem ab his partibus ſubtilioribus narcoſis producitur, minime probabile eſt id fieri inſpiſſando, cum hae partes ſubtiliores maiorem cohaeſionis gradum producere haud valeant, ſed inde potius ea imminuatur.

§. XLV.

Neque etiam obstat huic sententiae, quod sub sectione anatomica talium subiectorum, quae ex abusu narcoticorum & opiatorum interierunt, sanguis in vasis maxime inspissatus & coagulatus deprehensus, eademque admodum turgida & infarcta obseruata fuerint, cum id partim non repugnet effectui *resolutorio*, vtpote sub quo particulae leuiores ac subtiliores magis liberantur ac, crassioribus relictis, facilius exhalant, aut in lateralia vascula secedunt; partim etiam, teste experientia, cruor non in vno quasi continuo, maxime in vasis paullo maioribus, coagulatus, sed hinc inde spatia quaedam in talibus canalibus aëre repleta & a sanguine vacua obseruata fuerint, quae manifestum praegressae *rarefactionis* indicium praebent, quorsum tandem etiam pertinet, quod acida, inprimis vegetabilia, veluti succus citri & acetum, non solum inter corrigentia, sed & ipsa antidota narcoticorum & opiatorum referantur, quae tamen non aliter, quam impediendo nimiam *resolutionem* & *rarefactionem* agunt, adeoque & hanc a venenis illis induci probant.

§. XLVI.

Ex eodem hoc fundamento etiam reddi potest ratio, cur opiata & narcotica liquidi neruei liberum in partes transitum & influxum impediant, adeoque soporem profundum, sensuumque & motuum plenarium defectum inducant, cum partim vi sua rarefa-

ciente liquidum illud tenuissimum nimium dissipent, partim etiam vaporosis suis particulis sulphureis naturalem subtilem & elasticam eius crasin maxime peruertant & inquinent, adeoque illud ineptum ad ingressum in neruos, motumque horum ope excitandum, reddant.

§. XLVII.

Eodem autem modo, quo opium, agunt quoque *cicuta aquatica, hyoscyamus, napellus*, &c. nisi, quod praeter sulphureum vaporosum, etiam acre quoddam salinum, maiori vel minori in quantitate, simul coniunctum habeant, vnde etiam vltima haecce narcotica ad ea venena referenda sunt, quae agunt tam resoluendo M. Seam (§. VIII.), quam simul stimulando vasa (§. V.).

§. XLVIII.

Cum igitur modo nominata (§. XLVII.) partim sulphureis crassioribus, partim etiam salinis acribus particulis, tam M. Seam resoluendo, quam vasa stimulando, agant, hinc erunt ipsorum antidota omnia ea, quae actionem dictarum partium imminuunt, vt omnia diluentia, nec non quae nouum mixtum minus acre constituunt, vt acetum destillatum, item pinguia, salium actionem impedientia, videlicet lac & olea, nec non absorbentia, quatenus acrimoniam salium obtundunt, ac tandem diaphoretica, quae partes horum venenorum noxias, iamiam ad M. Seam, delatas, e corpore expellunt, id quod etiam, si adhuc in primis hae-

rent

rent viis, optime praestant vomitoria, vel laxantia non acria.

§. XLIX.

Vlterius quoque ad ea venena, quae M. S. resolvunt partibus suis salinis alcalicis acribus & sulphureis, quaeque simul ob eandem acrimoniam vasa stimulant, & hinc quoque motum ac destructionem M. Seae augent, referri merentur saliuae & succi quorundam animalium, vt saliua canis rabidi, humoresque venenosi scorpionum, tarantularum, viperarum, serpentum, bufonum, aranearum, similiumque insectorum, de quibus tamen singulis specialius hic agere non lubet, sed paucis saltem in transitu quasi notare, quod in morsu tarantularum, praeter dicta generalia (§. XLVIII.), specificum antidotum sit Musica & crebrior inde excitata ac repetita saltatio, in quantum nempe illa delirio plerumque coniuncto succurrit mentemque turbatam quadantenus excitat, haec vero sub fortiori corporis commotione omniumque membrorum agitatione diutius continuata, sudorem copiosum paullo impetuosius prolicit, eoque ipso simul miasmatis illius peregrini, summe noxii, humorum massae iamiam intimius insinuati, expulsionem congruam & vniuersalem simul adiuuat.

§. L.

In morsu scorpionis autem specifice laudatur & commendatur, ipse scorpio conquassatus ac vulneri impo-

impoſitus, aut oleum ſcorpionum per infuſionem paratum, quemadmodum etiam in morſu canis rabidi crines, aut portionem hepatis eiusdem canis, ſimiliter externe imponere ſolent, coniuncta ſimul ſcarificatione & cucurbitularum adplicatione, nec non internis, tum generalioribus in §. XLVIII. iam recenſitis, tum etiam ſpecificis, hinc inde in Practicorum libris commendatis, quorum recenſione lubens ſuperſedeo, cum ad praeſentem ſcopum non pertineant.

§. LI.

De reliquo ex dictis hisce ſatis ſimul adparet, quod his venenis quoque adnumeranda ſint omnia miasmata maligna, varii generis febres, maxime exanthematicas, producentia, cumque eorum modus agendi idem fere ſit cum iam adductis, hinc eorum antidota coincidunt cum iis, quae in §. XLVIII. commendata ſunt.

§. LII.

Plura quidem adhuc reſtant venena, quae tamen quoad maximam partem cum hactenus enumeratis, ratione modi agendi, conueniunt, quare etiam ſpecialiorem eorum mentionem iam non ſum facturus, cum ea, quae de principalioribus hactenus adducta ſunt, pro ſcopo noſtro ſufficere queant.

S. D. G.

NOBILISSIMO AC DOCTISSIMO DOMINO
CANDIDATO

S. P. D.

PRAESES.

Facere non potui, quin TIBI in publicum prodeunti & summos in arte medica honores capessenti, mentem meam significarem beneuolam, &, quanti TE faciam, publice declararem. Ab eo enim, quo in meam peruenisti notitiam, tempore, non solum singularem Tuam in addiscenda medica scientia diligentiam, sed & egregiam TVI animi indolem, cum morum probitate coniunctam, perspexi, & statim de fausto Tuorum studiorum progressu optime sperare coepi. Collegiis enim meis adsiduus & indefessus adfuisti auditor, plurimis sedulitate palmam praeripiens, & aliorum quoque in hac Academia celeberrimorum Doctorum acroases frequentasti. Neque in ea, quam de TE concepi, opinione deceptus, sed potius confirmatus fui, cum mihi Tuam dissertationem tradideris perlustrandam ac percensendam. Nihil in ea inueni, quod mutari ac emendari postularet, sed TIBI ea, qua mihi tradidisti, facie nunc reddo, quoniam se non argumenti solum grauitate & vtilitate, sed concinno etiam ordine, quo in demonstrandis Tuis veritatibus vsus es, optime commendat. Explicasti in hoc TVO specimine inaugurali diuersum venenorum agendi modum eorumque diuersos, quos pro varia sua indole in corpore humano edunt, effectus, ex qua pertractatione quantum vtilitatis in medicinam foren-

forensem aliasque artis salutaris partes redundet, vnicuique vel paululum eiusdem gnaro patet, nec multis dicere attinet. Saepissime enim casus occurrunt, vbi certa veneni species cuidam clandestino & nefando modo exhibita fuit, & dein a posteriori demum indagari debet, quod & quale venenum illud fuerit. Hac in re Medicus multum de fama sua periclitari, quin plenariam eius iacturam facere potest, nisi ipsi diuersus venenorum modus agendi fuerit perspectus. Quomodo enim ex sola cadaueris, veneno extincti, inspectione eiusdem naturam ac indolem determinare possit, nisi effectus norit, qui ab eo proficisci possunt, ego saltem non perspicio. Accedit ad hoc, quod ea rerum, quae vel in alimentum, vel in insignem medicinam corpori humano cedunt, sit natura ac indoles, vt improuide ac minus caute vsurpatae, veneni naturam non raro adsumant. Nihil iam dicam de fortioribus, quae vomitum & aluum cient, euacuantibus, nihil de medicamentis, quae antimonialis, vel mercurialis, aut metallicae sunt prosapiae, vel quae sulphure quodam narcotico enormes motus sopiendi efficacia pollent, sed tantum res plerumque innocuas, ex alimentorum classe, vt potum aquae frigidae, aquarum mineralium, lactis eiusque seri, & ex medicamentorum censu martialia, salia volatilia, nitrosa & corticem chinae in exemplum adducam, quae prudenter adhibita saluberrima, imprudenter vero vsurpata summe perniciosa sunt. Merito igitur collaudanda est TVA opera, quod res corpori nociuas & modum, quo nocere possunt, accuratiori subieceris examini. Gratulor hinc TIBI laborem TVVM bene peractum & curriculum vitae academicae ex voto absolutum, vtque honoribus, qui TIBI decreti sunt, feliciter diuque fruaris, patriaeque TVAE plurimo cum fructu inseruias, animo TIBI optime cupiente voueo & adprecor. Vale! Halae Magdeburg. d. XVII *Nouembr.* CIƆ IƆCCXLVI.

) o (

Nun Du trägst den Crantz mit Rechte, so um deinen Scheitel grünt,
Denn Du hast ihn ja mit Mühe und mit vielem Fleiß verdient.
Meine Regung kan hierbey nicht so unempfindlich bleiben,
Daß sie von dem frohen Trieb nicht solt' einen Zeugen schreiben.
Reise dann zum Vaterlande mit viel Millionen Glück,
Und gedenck an Deinen Diener unterweilen mit zurück.

Hiermit sollte dem Hochedlen Verfasser dieser Disputation zur rühmlich-erlangten Doctor-Würde ergebenst gratuliren und sich zu Dessen fernern Gewogenheit empfehlen

J. C. W. Verpoorten,
aus Coburg,
d. A. K. B. Oppon.

Kan sich ein Theolog in heilger Warheit üben,
Die selbst unmittelbar aus iener Höhe stamt;
Kan der Juriste sich in Römisch Recht verlieben,
Wann ihn Justinian zum Fleiß durch Ehr anflamt;
Kan ein Philosophus in solche Warheit dringen,
Die durch Vernunft und Schluß ihn zu dem Schöpfer führt:
So kan Hygeens Sohn durch Fleiß es dahin bringen,
Wann seinen muntern Geist Vernunft und Klugheit ziert,
Daß er in die Natur viel tiefer schauen lernet,
Mit Fleiß sie untersucht und sonder Irtum kennt,
Sich von des Pöbels Sinn und Aberwitz entfernet,
Sich einen würdgen Sohn des grossen Celsus nennt.

Wann des Verderbens Lohn, die Frucht des zarten Lebens,
Die Krankheit unsern Leib in Furcht und Schrecken stürzt,
Und andrer Leute Rath zum öftern ganz vergebens
Den kranken Kopf erfüllt, und nur die Zeit verkürzt:
So dämpft ein weiser Arzt den Schmerz der uns umziehet,
Und sezt den schwachen Leib in seinen vorgen Stand.

Und

Und hierum hast **Du Dich, mein Freund**! mit Ruhm bemühet;
Dein Fleiß ist nicht nur mir, nein! iedermann bekant,
Drum kan ich **Dich** aniezt **geehrter Doktor**! nennen,
Das **Dein** gelehrter Geist schon längstens hat verdient.
Doch dieser kurze Raum wil jezzo nicht vergönnen,
Gelehrter Pertsch, den Ruhm, der ohne mich schon grünet,
Mit ausgesuchtem Lob vor andern zu erheben.
**GOtt lasse nur, mein Freund, Dein längst erbetnes Glük
Ununterbrochen seyn, und nebst Dir grünend leben!
So weicht, wo Du einkehrst, Morbone gleich zurük.**

Nächst schuldigsten Glückwunsch zur erlangten Doktor-Würde und Anwünschung alles fernern Wolergehens, wolte sich hiemit dem Hochedlen und Hochzuehrendem Herrn Doktor zum beständigen geneigten Andencken bestens empfehlen, Desselben ergebenster Diener und Freund,

Joh. Georg. Heinr. Oelrichs,
aus Berlin,
der G. G. u. F. K. Beflissener.

Die edle Wissenschaft, so man Artzneykunst heist,
Ist eben selbige, die einen recht anweist,
Wie man die Menschen oft vom Tode kan befreyen,
Und ihre Kräfte auch aufs herrlichste verneuen.
Drum einen solchen auch, der sich darzu begiebt,
Das wahre Lob gebührt, und jedermann ihn liebt.

Derselben hast Du Dich, mein Bruder, schon geweyht,
Als Du kaum dencken kontst: was werd ich mit der Zeit,
Du hast den Fleiß gezeigt, der sonst darzu gehöret,
Wenn man durch Wissenschaft will rühmlich seyn geehret.
Drum Dir Verständige die Ehre nicht versagt,
Als um die Doktor-Würd' Du ziemend nachgefragt.

Drum

Drum schreib ich Dir kein Lob, denn wer die Blätter ließt
Und denn Dein Alter kennt, der sieht schon was Du bist.
Mein Vers ist nur ein Wunsch, den sonsten gar nichts zieret,
Als daß die Treue ihn aus meiner Brust gebiehret.
Der Höchste lasse Dich gesund nach Coburg gehn,
Und gönne mir die Lust, Dich bald daselbst zu sehn.

Mit diesen Zeilen wünschet seinem Hochgeehrtesten Herrn Bruder zur erlangten Doktor-Würde alles Heyl und Wohlergehen

Dessen

aufrichtiger und treuer Bruder

Johann Sebastian Pertsch,

Stud. Pædagog. Coburg.